

Проф. др Оливер ЛАЈИЋ¹

Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд

ДОИ: 10.5937/bezbednost2501041L

УДК: 343.575:077.3 343.575:004.738.5

Прегледни научни рад

Примљен: 21. 6. 2024. године

Датум прихватања: 14. 3. 2025. године

Продаја дроге путем даркнета – нова златна кока нарко-тржишта и(ли) опасност која тек предстоји

***Апстракт:** Пре нешто више од деценије појавила су се прва илантарно популарна онлајн тржишта за илегалну продају наркотика. Изузетна комплексност ове појава привлачи пажњу стручњака из бројних области, од информатичара и маркетиншких стручњака, преко правника, до криминолога, криминалиста и бројних других. У раду се најпре говори о настанку и развоју феномена даркнета и илегалне продаје наркотика, након чега следи део о основним карактеристикама даркнет маркетинга за илегалну продају наркотика, о процени обима и вредности ње трговине и њеном поређењу са класичним уличним тржиштима. Последњи део рада ишче се полицијских активности које се предузимају у циљу идентификације организатора и учесника и обезбеђења доказа о илегалној трговини.*

***Кључне речи:** даркнет тржишта, продаја наркотика, криминалистичке истраје.*

Увод

Појава интернета омогућила је значајан технолошки и општи напредак човечанства. Интернет је глобална рачунарска корисничка мрежа која представља савремено средство комуникације, а

¹ oliverlajic@gmail.com

чији је крајњи циљ формирање највећег тржишта на свету, посебно када је су питању доступност и приступ информацијама (Милић, Димовић, 2023: 67). Дигиталне технологије присутне су свуда око нас и постале су, једном речју, саставни део свакодневног живота. Повезивање рачунара донело је са собом и друштвено умрежавање, са бројним предностима, као што су бесплатно одржавање контаката с породицом или пријатељима који живе у иностранству, упознавање нових људи, развијање технолошких вештина корисника, али и коришћење овог вида повезивања у сврхе образовања, маркетинга итд. (Мучибабић, 2013: 121-122).

Поред предности, коришћење дигиталног света комуникација носи са собом и бројне ризике, у социјалном, психолошком па и здравственом смислу. Креирање трендова који важе међу младима дешава се на друштвеним мрежама, а они који се не уклапају сматрају се инфериорним и лако постају жртве дигиталног насиља. Негативни ефекти изражени су и у општој популацији и нису безазлени. Смањење социјалне интеракције у стварном животу и осећај стварања лажне социјализације, друштвена изолација, губљење времена, крађа идентитета, сајбер криминал итд. (Мучибабић, 2013: 122), само су неки од ризика којима смо свакодневно изложени. Проблем постаје још израженији из глобалне перспективе, уколико се има у виду податак да је број корисника интернета у свету све већи и да је у 2024. години премашио 5,3 милијарди корисника, односно преко пет милијарди корисника друштвених мрежа (www.statista.com, доступно 2. априла 2024), што представља готово две трећине укупне светске популације.

Како је већ наговештено, јабука дигиталног раја је одавно загризена, те се осим за легалне и сасвим легитимне активности, интернет користи и за бројне активности које су у супротности са правним и моралним нормама цивилизованог друштва. Постало је врло вероватно да су традиционалне организоване криминалне групе схватиле вредност информационо-комуникационих технологија и почеле да их користе за олакшавање или побољшавање начина вршења криминалних активности у стварном свету или на граници између стварног и виртуелног света (Ђукић, 2018: 131). Облици

криминала на интернету толико су разнородни – почев од превара, крађе идентитета, „фишинга” и „фарминга”, трговине украденим личним подацима, преко вршења изнуда и трговине дрогом, до израде и дистрибуције малициозних софтвера и хакерских напада на информатичке системе – да их је готово немогуће типологизовати (в. опширније Ивановић, 2021: 13-25).

Трговина дрогом, као примарни предмет интересовања у овом тексту, нашла је, дакле, своје место у виртуелном окружењу. У пракси су забележени случајеви настанка платформи за трговину наркотицима на површинском вебу (Childs et al., 2022), али ипак се највећи део нелегалне трговине наркотицима одвија далеко од локација до којих се може доћи класичним веб-претраживачима, попут Гугла (*Google*), Бинга (*Bing*) или Јахуа (*Yahoo*). Наиме, интернет који је доступан путем класичних веб-претраживача, тзв. површински веб (*Surface Web*), чини само мањи део доступног интернет простора, а претпоставља се да је тзв. дубока мрежа (*Deep Web*) 400-500 пута већа од површинског веба (Soliman, 2023: 5; Ђукић, 2018: 136). Део дубоке мреже користе људи који поштују законе (новинари, политички дисиденти), као и легалне организације (банке, библиотеке и сл., *јрим. ауи.*), првенствено за своје архивске материјале, али један његов део, познат као даркнет (*darknet*), постао је канал за илегалне активности (Ђукић, 2018: 136), попут нелегалне трговине оружјем, дрогом и људским органима, искоришћавања малолетника у порнографске сврхе, продаје идентитета и банкарских података, украдене или фалсификоване робе итд.

Појава даркнет маркета не сеже у тако давну прошлост. Куповина и продаја дроге путем интернета нема дугу историју, али су нова технолошка достигнућа омогућила настанак системски организованог тржишта, уз готово потпуну анонимност учесника и њихових физичких локација (Tzanetakakis, 2018: 176). За приступ даркнету и куповину наркотика неопходан је посебан бесплатан софтвер, тзв. ТОР (скр. *The Onion Router*), којим се омогућава анонимна комуникација међу учесницима маркета. Након креирања профила на криптомаркету, наркотици се бирају и поручују као приликом било које класичне онлајн куповине, плаћање се одвија

у криптовалутама (најчешће биткоином), а све с циљем потпуне „анонимизације” целог поступка. Испорука се врши путем поште или неке од достављачких служби. На тај начин је „тамна мрежа” постала обећана земља за трговце наркотицима (Mishra et al., 2022: 269).

Први даркнет маркет за трговину наркотицима који је остварио планетарну популарност био је „Пут свиле” (*Silk Road*). Током више од две и по године трајања, од оснивања у фебруару 2011. па до гашења у полицијској акцији америчког Федералног истражног бироа (FBI) у октобру 2013. године, овај криптомаркет омогућио је корисницима куповину и продају наркотика и друге недозвољене робе, у вредности већој од 9,9 милиона биткоина, што је била противвредност око 214 милиона америчких долара (Rainer et al. 2015: 223). После гашења „Пула свиле” настала су многа слична тржишта (Mishra et al., 2022: 270), која су настојала да задовоље очигледно велику тражњу и тиме надоместе насталу празнину. Њихове криминалне активности изузетно подсећају на легално пословање, с обзиром да се ради о рационалним и профитно оријентисаним предузетничким подухватима, руковођеним законима понуде и потражње (Broadhurst et al, 2021: 43).

У претходних десетак година активности криптомаркета изузетно су живе – они настају, еволуирају, мигрирају и гасе се, обично као последица међународних координисаних акција полиције. Све претходно наведене околности везане за њихов настанак, развој и пословање чине их изузетно интересантним феноменом, о којем се у домаћој литератури за сада врло мало пише. Криптомаркети су занимљиви за широк спектар стручњака, почев од криминолога, правника и криминалиста, преко професионалаца из истражних субјеката, до информатичара и стручњака за маркетинг. С тим у вези, у наставку ће бити дат детаљнији приказ настанка, развоја и основних карактеристика криптомаркета, првенствено из угла криминологије и криминалистичке науке, и биће размотрена процена обима, вредности и структуре њиховог промета, уз кључне назнаке о могућностима криминалистичких истрага усмерених на идентификовање учесника у недозвољеним активностима ове врсте.

Нове технологије и настанак и развој феномена криптомаркета

Даркнет маркети, познати и као криптомаркети, јесу веб-странице постављене на даркнету, намењене анонимној трговини илегалним производима, најчешће дрогом, али и оружјем, украденим личним и финансијским подацима, фалсификованом робом и фармацеутским производима, садржајима насталим искоришћавањем малолетника у порнографске сврхе, као и учешћу у другим илегалним пословима, попут изнуда или најма плаћеног убице и сл. (Rhumorbarbe et al., 2016: 173; Soliman, 2023: 4; Zheng et al., 2021: 581). Суштина пословања на криптомаркетима могла би се у најкраћем описати као повезивање продавца и купца илегалних добара, односно наручиоца и корисника илегалних услуга посредством организоване веб-платформе, уз потпуно очување анонимности учесника. Ова анонимност остварује се кроз два сегмента – скривање физичке локације учесника на тржишту и плаћање робе или услуга криптовалутама (Dittus et al., 2018: 227), као вид онемогућавања праћења токова новца.

Када неко путем рачунара приступа отвореној интернет мрежи, његов рачунар се идентификује јединственим дигиталним записом који се назива (*Internet Protocol – IP*) адреса, који омогућава касније идентификовање и праћење активности самог корисника. За скривање идентитета корисника који приступају даркнет маркетима користе се поменута платформа TOR или сличне алтернативе, као што су *Freenetproject* и *i2p* (Broadhurst, 2021: 7). Изворно, TOR мрежу је развила америчка истраживачко-војна агенција *US Naval Research Lab*², под његовим надзором америчкој Министарства одбране и Сједињеним државама (*US State Department*), као средство које би омогућило безбедну комуникацију за војне сврхе, али је касније добио и цивилну употребу (Soliman, 2023: 4). У питању је мрежа која скрива електронски идентитет корисника, укључујући и ИП адресу, путем преусмеравања тока података кроз више слојева енкрипције

² У питању је инжењерски и научни департман Америчке морнарице (*US Navy*), посвећен истраживањима и иновативним напредним технологијама.
Више на: <https://www.nrl.navy.mil/>.

који су међусобно независни, што онемогућује електронско праћење и присмотру (Broadhurst, 2021: 7; Bancroft, 2022: 671). Сам процес енкрипције и декрипције података кроз више слојева, како би се коначно дошло до податка скривеног у унутрашњости, подсећа на уклањање слојева главице црног лука, те отуда и сам назив *The Onion Router (onion – црни лук)*.

Друга битна карактеристика оваквог начина енкрипције и декрипције која се злоупотребљава код даркнет маркета јесте и могућност постављања интернет садржаја без могућности откривања њихове локације, односно локације сервера на којима се ти садржаји налазе (Broadhurst, 2021: 42; Bancroft, 2022: 671). Према скоријем истраживању аутора на које се позива Бродхерст са сарадницима, на узорку од 10.367 познатих даркнет страница и сервиса, око 20% чине сервиси који су несумњиво криминалне природе, или постоји сумња да су криминални, 48% чине сервиси који су означени као „нормални”, док природу преосталих 32% није било могуће установити с обзиром да су били „недоступни, празни или закључани” (Broadhurst, 2021: 7).

Од деведесетих година 20. века наовамо почео је развој електронских платформи за онлајн трговину робом широке потрошње (Ибеј, Амазон и сл.) и из године у годину обим оваквог трговања бележио је значајан раст. По угледу на њих, а након увођења ТОР-а 2002. године и појављивања биткоина (Bitcoin, BTC, ₿) као средства плаћања 2009. године, створене су све претпоставке за настанак и развој даркнет маркета какве данас познајемо. Међутим, треба имати у виду да су поједини маркети за онлајн трговину наркотицима настали и раније. Тако, 2006. године настао је *The Farmer's Market* (пијаца), први даркнет маркет специјализован за трговину дрогом (Broadhurst, 2021: 8). Иницијално, његов рад био је базиран на размени енкриптоване електронске поште међу купцима и продавцима, да би од 2010. године заснивао пословање на ТОР мрежи, све до хапшења његова два оснивача у акцији америчке агенција *DEA (Drug Enforcement Administration)* у априлу 2012. године и дефинитивног гашења сајта (www.wikipedia.org, доступан 16. априла 2024).

Онлајн продаја илегалних дрога постала је врло популарна са оснивањем Пута свиле (2011. године (Rhumorbarbe et al., 2016: 174). Пут свиле, даркнет маркет познат широкој јавности („Ибеј за дрогу” како су га често називали), такође се заснивао на моделу платформе за електронску трговину и увео је многе кључне праксе које су још увек у употреби у свим данашњим даркнет маркетима, попут поменуте технологије за анонимизацију учесника у трговини наркотицима и плаћање криптовалутама (Dittus et al., 2018: 278). Његова отвореност и анонимност пословања нагостили су долазак новог вида дистрибуције дроге (Aldridge et al., 2016: 7; Bancroft, 2022) и намеру да та дистрибуција буде ван домашаја државне контроле (Zajász, 2017: 23). Отварањем оваквог начина пословања смањене су препреке за приступ психоактивним супстанцама (ПАС) и створени су нови изазови за снаге реда (Jardine et al., 2020: 3).

Током нешто мање од три године постојања (фебруар 2011 – октобар 2013), Пут свиле је постао платформа са доминантним положајем на тржишту, имајући у свом портфолију широк спектар ПАС-а, али и друге илегалне робе, порнографски материјал, фалсификоване документе и оружја (в. шире Tzanetakis, 2018). Сматра се да је оснивач платформе Рос Улбрихт (Ross Ulbricht) до хапшења и гашења платформе у октобру 2013. године остварио зараду од преко осамдесет милиона америчких долара (Calum et al. 2015: 11). Отвореност и популарност међу корисницима ПАС-а побудили су интересовање широког круга субјеката, ширег од уобичајеног круга корисника, пре свега медија, академске заједнице, владиних агенција, али и истражних органа (Tzanetakis, 2018: 178). Последње је у овом случају интензивно трајало током дужег периода да би кулминирало хапшењем Улбрихта (под оптужбом за организовање злочиначког удружења, прање новца, хаковање и трговину наркотицима) и каснијом осудом на више казни доживотног затвора без могућности условног отпуста (www.sr.wikipedia.org/sr, доступан 22. априла 2024).

Гашење највећег криптомаркета није укинуло постојање таквог вида тржишта. Напротив, одмах након тога десетине нових платформи кренуле су са радом (Tzanetakis, 2018: 178; Dittus et al, 2018: 278, Broadhurst et al., 2021: VIII), као нпр. Еволуција (*Evolution*), Аполон (*Apollon*), Империја (*Empire.*), Сан (*Dream*), Ноћна мора (енг

Nightmare), Тачка (рус. *Точка*), Берлускони (*Berlusconi*³), Валхала (*Valhalla*), Вол стрит (*Wall Street*) итд. (Broadhurst et al., 2021: VIII, Rhumorbarbe et al., 2016: 174). Већина ових криптомаркета трајала је извесно време, месецима или годинама, до пораста интересовања истражних агенција и обарања њихових сајтова у координисаним полицијским акцијама. Очигледно се више не може поставити питање да ли ће криптомаркети постојати – питање је само колико ће дуго сваки од њих трајати, с обзиром да ће једном створена потражња од стране специфичне врсте корисника увек постојати, те да ће и предузимљиви трговци наркотицима пронаћи начин да та потражња буде и задовољена.

Карактеристике криптомаркета за илегалну трговину наркотицима

У излагањима о настанку криптомаркета и њиховим техничким аспектима већ су поменуте и неке њихове карактеристике. Овде се, пре свега, мисли на 1) *ојромне мојућности и ширења даркнет тржишта, захваљујући данашњој експанзији развоја информационо-комуникационих технологија*. Упркос томе, географска дистрибуција криптомаркета обухвата углавном Европу, Северну Америку и Аустралију (Bancroft, 2022: 673), у првом реду због веће потражње у овим деловима планете, али и веће информатичке развијености. Поменуте су и 2) *анонимизација учесника тржишта и њихових трансакција, у циљу онемогућавања утврђивања идентитета учесника, односно избегавања кривичне одговорности, што се постиже применом описаног софтвера, односно плаћањем у дигиталним валутама, у највећем броју случајева биткоином*.

Поред тога, било је говора и о 3) *заснивању рада криптиомаркета на моделу онлајн трговине и основним принципима економије и маркетинга*. Наиме, платформе за трговину на даркнету својим визуелним идентитетом и структурним карактеристикама подсећају на највеће легалне платформе за електронску трговину

³ По презимену покојног италијанског политичара и бившег премијера Италије Силвија Берлусконија.

(Rhumorbarbe et al, 2016: 174). Купци могу да претражују производе, траже оне који су на попустима, остављају коментаре о квалитету производа и услузи продавца и бирају начин и брзину доставе као и код легалних платформи за онлајн куповину. Платформа омогућује и рекламирање производа, професионалан приступ решавању потенцијалних спорова између купаца и продавца, популаризацију производа кроз форуме итд. (Rhumorbarbe et al, 2016: 174; Tzanetakis, 2018: 178; Bancroft, 2022: 673; Mishra et al., 2022: 275). Продавци, с друге стране, настоје да задовоље потражњу, руковођени калкулативним економским мотивима, те мотивима смањења ризика пословања који прети од истражних органа и популације из криминалног окружења (Martin et al., 2020: 573), у условима сталног присуства оштре конкуренције (Tzanetakis, 2018: 178). За наручивање већих количина одобравају попусте, а постоји и могућност брзе доставе, која се додатно наплаћује. Примењују и друге испробане методе из света маркетинга,⁴ те активно раде на стварању поверења купаца, стварању утиска високе контроле квалитета, настанку и одржавању брендова и креирању својеврсног супкултурног миљеа погодног за размену искустава (Bancroft, 2022: 673-674). Једном речју, управљачи платформама и продавци се лако прилагођавају новим околностима, понашају се рационално и профитно оријентисано, уз активно антиципирање ризика пословања у оквирима даркнет економије (Broadhurst et al., 2021: 45).

Последње наведено доводи нас до карактеристика маркета које би у најкраћем могле означити као 4) *висока њрилатодљивост* тржишта новонасталим околностима, *флуидност*, *несиалност* и *висока оићорност* на *иолицујске инћервенције*, односно могућност лаке адаптације на новонастале околности, што су заједничке особине пословања у динамичном илегалном дигиталном окружењу. Када се говори о овој теми, треба имати у виду да су у питању нелегалне активности везане за платформе са ограниченим веком

⁴ Поједини продавци поред свог логоа користе посебне ознаке попут „поуздан продавац” (*trusted seller*) или „сертификовани произвођач” (*certified producer*), како би стекли поверење купаца и привукли више потенцијалних муштерија. Платформа додатно наплаћује овакву ознаку – хиљаду долара месечно у првом случају, односно 3% од промета у другом (Goonetilleke et al., 2023: 749).

трајања, од неколико месеци до неколико година, због стално присутног ризика од њиховог откривања и гашења од стране истражних субјеката, што значајно утиче и на понашање учесника. Ипак, упркос таквим интервенцијама, тржишта и даље опстају, кроз новонастале платформе које замењују угашене, али и уз сталне измене активних протагониста на постојећим платформама. Осим тога, досадашња истраживања даркнет тржишта показала су њихову приличну дугорочну отпорност на акције снага реда и структурно врло добру организацију,⁵ која омогућава ефикасну трговину илегалним супстанцама (Rhumorbarbe et al., 2016: 174). Оне су краткотрајне, аморфне у смислу организације и флексибилне према захтевима и могућностима (Ђукић, 2018: 150). И сами продавци склони су дисперзији активности на више маркета (Broadhurst et al., 2021: 45), самим тим и умањењу ризика пословања, тако да се може рећи да се „терени мењају, али играчи остају”, док неки истовремено „играју и на више терена”.

За разлику од легалних онлајн маркета, даркнет тржишта не пружају никакву правну заштиту у класичном смислу те речи. Уколико на даркнету купите супстанце лошег квалитета, или једноставно будете преварени, не постоји удружење потрошача којем можете пријавити неправилност, нити се можете обратити државним органима за помоћ и/или интервенцију. Овим тржиштима управљају технокриминалци (Broadhurst et al., 2021: 44), далеко од света кодификованог права, те се неформална уређеност јавља као логична консеквенца. То, ипак, не значи да су ова тржишта лишена било каквог вида (само)регулације. Напротив, на даркнет тржиштима постоје 5) *неформална реулација и самореулација*, које

⁵ О доброј организацији и лакој прилагођавању на новонастале околности најбоље говори практичан пример из пословања даркнет маркета Хидра (*Hydra*), активног од 2015. до априла 2022. године. Наиме, продавци с већине криптомаркета испоручују илегалне супстанце путем поштанских пошиљки. Међутим, како у Русији постоји законска регулатива која омогућује увид поштанских службеника у садржај пошиљке пре слања, овај вид пословања чинио се немогућим, па су продавци прибегли тзв. *dead drop* систему испоруке, у којем курири запослени код продавца остављају паковања дроге на скривеним местима по граду, а потом се на платформи оглашавају врста, количина, приближна локација и цена. Након плаћања, купцу се саопштава тачна локација пакета и дају инструкције за преузимање (Goonetilleke, 2023: 741).

се, такође, могу означити као једна од њихових битних карактеристика. Она је настала из потребе да у основи неорганизовано тржиште уреди, да се уведу нека правила понашања и обезбеди стабилно функционисање, у првом реду у вези с контролом трансакција, а посебно са спречавањем непоштеног рада појединих продаваца, тако да постоје и за ту сврху специјализоване улоге и хијерархијски систем управљања (Ђукић, 2018: 150). Забране могу укључивати продају производа који нису у складу с пословном политиком платформе (Broadhurst et al., 2021: 44), док су за непоштовање правила предвиђене казне, које могу обухватити и привремену или трајну суспензију продавца са платформе. Ипак, најзначајнији вид регулације на оваквим тржиштима јесте *саморегулација*, која се остварује кроз време, стварањем односа поверења купца према продавцу, на основу претходног искуства из трговине. Фактори који су ту посебно битни јесу квалитет производа, начин и квалитет испоруке, начин плаћања, заштита података итд. (Kiss et al., 2023: 2). Значајну улогу у јачању поверења имају и форуми, чији рад платформе активно подстичу и на којима се размењују искуства о продавцима и квалитету производа (в. Rhumorbarbe et al., 2016: 185; Ђукић, 2018: 140).

Трговина наркотицима која се одвија путем криптомаркета специфична је и по томе што се заснива на електронској платформи као својеврсном посреднику, што за собом повлачи значајан број врло битних последица за протагонисте. Тако, можемо рећи да се овај вид трговине одликује б) *изостанком физичке (географске) контроле тржишта и директној контроли међу учесницима*. Прва поменута ствар *укида монопол* и доноси *слободно тржиште*, а друга *смањује насиље*. За разлику од традиционалних илегалних тржишта дроге, која захтевају контролу на одређеном географском простору од стране организованих криминалних група мафијашког типа, као и корумпирање полиције и претње насиљем у циљу несметаног функционисања продаје, даркнет маркети почивају на знањима везаним за информатичку безбедност и криптовалуте, све у циљу заштите учесника од изнуда и агресивне конкуренције (Broadhurst, 2021: 43). Дакле, географска контрола тржишта као таква једноставно не постоји, а активности усмерене ка умањењу или елиминацији

конкуренције померају се у правцу дигиталног деловања. Одсуство монопола на криптомаркетима, којем увек тежи свака криминална организација класичног типа, производи и друге последице. Бројне су већ наведене у литератури, а најчешће се помињу избегавање посредника, елиминација или умањење опасности по физички интегритет учесника, тј. умањење насиља, повећање квалитета и ниже цене, стварање односа поверења међу учесницима, бржа достава, могућност утицаја на мењање траса традиционалних кријумчарских рута (Rhumorbarbe, 2016: 174; Tzanetakis, 2018: 178; Dittus et al., 2018: 277-279; Broadhurst et al., 2021: 43) итд.

Из свега поменутог јасно се види да овакав начин функционисања дигиталних тржишта носи у себи дијаметралну супротност у односу на класичну трговину на улици, која обилује неповерењем, насиљем и непредвидивошћу. Супротно томе, код трговине наркотицима путем дигиталних платформи долази до успостављања поверења пре самог поручивања, базираног првенствено на ранијим искуствима корисника. То је једна од основних предности концепта онлајн продаје, јер муштерије и продавци успостављају однос поверења без личног сусрета пре склапања посла (Kiss et al., 2023: 2). Корисници бивају привучени погодностима као што су предвидиво снабдевање, могућност избора и перцепција смањеног ризика (Bancroft, 2022: 673). Кратко речено, ова врста маркета води ка стварању дугорочнијих социјалних, економских и техничких услова погодних за редукацију насиља и предаторског понашања на тржишту, као и за решавање конфликта и стварање пријатнијег амбијента за купце и продавце (Bancroft, 2022: 674). Суштински, у трговини наркотицима путем криптомаркета укида се монопол и добија слободније илегално тржиште наркотицима, са свим предностима које ова злоупотребљена слобода доноси, и уз значајно смањење насиља.

Из претходно описаног могло се закључити да даркнет тржиште одликује и 7) *специфична категорија учесника*. То се подједнако односи на организаторе платформи и продавце, с једне стране, као и на купце психоактивних супстанци, с друге стране. У вези са организаторима платформи и продавцима већ је поменуто да се ради о појединцима који на изванредан начин одуарају

од класичног криминалног милеа, са пирамидалном или мрежном структуром, пословним моделом заснованим на успостављању и контроли илегалних тржишта и насиљем као доминантним обликом деловања. Овде су у питању тзв. технокриминалци, опортунисти с предузетничким афинитетима, израженим организационим способностима и познавањем дигиталних технологија и основних принципа маркетинга и дигиталне економије. Доступна истраживања у вези с корисницима ПАС-а с даркнет маркета такође говоре о извесним специфичностима. Значајну улогу игра пре свега дигитална писменост (Tzanetakis, 2018: 186), с обзиром да је неопходан виши ниво познавања рада на рачунару како би се приступило самом претраживачу и пронашао одговарајући маркет, а онда и одговарајући ПАС. Ради се о млађим мушкарцима, у раним или средњим двадесетим годинама (Bancroft, 2022: 673), запосленим, са вишим степеном образовања и претходном историјом коришћења ПАС-а, који себе означавају као повремене или рекреативне кориснике (Tzanetakis, 2018: 186). То су индивидуе које цене предвидивост, професионализам и стабилност извора (Bancroft, 2022: 673), желе бољи квалитет за исту или мању цену, могућност избора између више извора набавке и све остале предности куповине из фотеље (Рисимовић et al., 2018: 37).

На крају, као карактеристика криптомаркета могла би се издвојити и особина везана за сузбијање овог вида илегалне трговине, која је уско повезана са начином функционисања дигиталних тржишта, односно последица је чињенице да овакви маркети имају наднационални карактер и да своју активност спроводе превазилазећи границе појединачних држава или унија држава. Као логична последица ове околности и 8) *акције истражних органа* усмерене на истраживање и сузбијање илегалне делатности учесника даркнет маркета *имају интернационални карактер*. Чак и када је у питању мало тржиште усмерено на само једну државу, физичка локација самих учесника на тржишту, сервера на којима се налазе дигитални садржаји и логистичких активности у овој делатности, по правилу је везана за територију више држава, што за собом повлачи и нужност постојања интернационалних акција сузбијања уколико ангазоване снаге реда претендују на успех.

Обим трговине наркотицима на даркнет маркетима, учешће ових маркета у укупној илегалној трговини психоактивним супстанцама и структура трговине дрогом на криптомаркетима

Иако у основи незаконит феномен, илегална тржишта имају огроман економски, политички и друштвени значај (Маринковић et al., 2019: 90). Исто је и са тржиштима која имају додирне тачке с интернетом. Континуирани раст и развој интернета у директној је вези са развојем свих облика сајбер криминала. Процењује се да годишњи економски трошкови сајбер криминала износе око трилион (хиљаду милијарди) америчких долара, а у оквиру ове илегалне делатности истичу се и растућа илегална онлајн тржишта, са широким спектром илегалних дрога (Broadhurst et al., 2021: 1). С друге стране, вредност глобалног тржишта наркотика обично се процењује на око 320 милијарди америчких долара (Бошковић et al., 2015: 44; Dittus et al., 2018: 277) па се приликом истовременог помињања ова два феномена намеће и питање у коликој мери илегална трговина наркотицима путем даркнета учествује у укупном промету илегалним супстанцама на планетарном нивоу. С обзиром на чињеницу да криминалне организације не воде пословне књиге, барем не доступне државним органима, немогуће је установити тачну вредност обима и учешћа такве трговине, али је, као и када је у питању глобална трговина наркотицима, на основу расположивих истраживања могуће поставити мање или више прецизне претпоставке у том правцу.

Подаци о обиму трговине и вредности појединих даркнет тржишта долазе из званичних извештаја тела која се баве проучавањем појединих криминалних феномена и унапређењем међудржавне сарадње у овој области, као што су *UNODC*⁶, *ECMDDA*⁷, *Европол* и сл. *Процене се базирају на обавештајним подацима и резултатима истражних субјеката остварених током пресецања*

⁶ Канцеларија Уједињених нација за дроге и криминал, <https://www.unodc.org/>.

⁷ Европски центар за праћење дрога и зависности од дрога, https://www.emcdda.europa.eu/index_en.

појединих кријумчарских канала и зајлена наркотика, као и зајлена везаних за илегалну трговину у појединим јурисдикцијама. Додајте вредности моју друштва и емпиријска сазнања истраживача који се баве феноменом илегалне трговине наркотицима и остварују увид у саме сајтове за илегалну трговину наркотика на даркнету. Наиме, илајформе за илегалну трговину наркотика често поред имена трговца декларишу и број остварених трансакција и повремене информације корисника о количини и квалитету производа, на основу којих је мојуђе стећи представу о обиму и вредности остварене трговине, али прецизности таквих информација треба узети с резервом (в. шире Tzanetakis, 2018: 180). Ово тим пре што се сваки трговац жели представити као усешан, са великим оствареним прометом, што му омогућава бољу перцепцију квалитета од стране пошеницијалних купаца у односу на конкуренцију. Међутим, како је већ поменуто, поједине ознаке везане за квалитет и поузданост трговца моју се и купити код организатора илајформе, што баца сенку сумње на поузданост овако добијених информација.

Званична процена Канцеларије УН за дроге и криминал јесте да годишња вредност глобалног даркнет тржишта за трговину ПАС-а износи 315 милиона америчких долара за период од средине 2017. до 2020. године (UNODC, 2021а: 2). Овај податак *per se* не представља изузетно високу вредност ако се пореди са вредношћу глобалног тржишта наркотика (удео мањи од 1%), али забрињавајућу информацију представља чињеница да се ради о четвороструком повећању у односу на период од 2011. до средине 2017. године, када је тај промет процењиван на око осамдесет милиона америчких долара (UNODC, 2021б: 2). С тим кореспондира податак из глобалне анкете да је број корисника који је барем једном у претходној години купио дрогу са даркнет сајта троструко порастао, са 4,7% испитаника у 2014. години на 15% у 2020. години (Winstock, 2021: 10).

Постоје и друге процене, али се оне углавном односе на поједина географска подручја⁸ или процену вредности појединачних

⁸ Видети шире: Bancroft, 2022: 672-673; Mishra et al., 274; Tzanetakis, 2018: 186.

даркнет маркета који су били актуелни у одређеном периоду. Као најзначајнији маркети обично се помињу Пут свиле (*Silk Road*, 2011–2013), са процењеним годишњим прометом од око сто милиона америчких долара, и Алфа беј (*Alpha bay*, 2014–2023), са процењеном вредношћу промета од око 96 милиона долара годишње (Tzanetakis, 2018: 177, 179). Ту су и Пут свиле 2.0 (*Silk Road 2.0*, 97–130 мил. долара), Агора (*Agora*, 36–126 мил. долара) и Сан (*Dream*, 168–187 мил. долара), а као својеврстан куриозитет намеће се и руски даркнет маркет Хидра, најдуговечнији међу даркнет маркетима (2015–2022), с процењеном годишњом вредношћу промета од невероватних 1,3 милијарде америчких долара (Goonetilleke et al., 2023: 742).⁹

Када говоримо о структури продаје на даркнет маркетима, по типовима дроге, тешко је дати уопштenu процену, с обзиром на то да сваки даркнет маркет има своје специфичности, односно јединствену структуру понуде. Полазну основу за поређење могла би представљати процена Европског центра за праћење дрога и зависности од дрога (EMCDDA) о заступљености појединих дрога на европском тлу, односно уделу у вредности конвенционалног илегалног тржишта наркотика, према којој највећи удео имају канабис (39%) и кокаин (37%), након чега следе хероин (17%), амфетамини (5%) и екстази (2%), уз укупну процењену вредност европског илегалног тржишта наркотика од око 135 милијарди евра (EMCDDA, 2024). Ако се са овим подацима пореде подаци о истраживањима даркнет тржишта, видљиво је да канабис заузима такође високо месту у онлајн продајама, око 20–30%, док кокаин, уз синтетичке опоиде и стимулансе попут фентанила и екстазија, на појединим даркнет

⁹ При разматрању наведених бројчаних показатеља треба имати у виду да је у питању укупна вредност промета на појединим даркнет маркетима, а не само остварена вредност трговине наркотицима. Ипак, као што је претходно поменуто, највећи део ипак припада промету оствареном продајом ПАС-а. Према проценама UNODC, више од 60% трговине на даркнет маркетима односи се на илегалну трговину дрогом (UNODC, 2021). Посебност руског даркнет маркета Хидра огледа се у дугом трајању, што је довело до изузетно широког круга корисника услуга овог маркета (око 17 милиона људи широм света) и изузетно високих вредности оствареног промета. Више о овом даркнет маркету видети код Goonetilleke, P., Knorre, A., Kuriksha, A. (2023). Hydra: Lessons from the world's largest darknet market. *Criminology & Public Policy*, 22, 735–777.

маркетима има учешће веће од 70%, зависно од конкретног тржишта (в. Rhumorbarbe et al., 2016: 173; Broadhurst et al., 2021: IX; Mishra et al., 2022: 273; Goonetilleke et al., 2023: 751). Према томе, могло би се речи да канабис заузима водеће место у структури продаје, без обзира на облик тржишта, с тим што постоје специфичности даркнет маркета. У најкраћем, поређење би се могло свести на чињеницу да хероин има већу потражњу на традиционалним, тј. класичним уличним нарко-тржиштима, а психостимуланси већу потражњу на даркнет маркетима. Ова појава је вероватно у директној корелацији са специфичном структуром корисника даркнета, о чему је већ било речи у делу о карактеристикама даркнет маркета.

Полицијска активност усмерена на криминалистичке истраге илегалне трговине наркотицима на криптомаркетима

Извесно је да је илегалну трговину наркотицима путем даркнет маркета, исто као и трговину на класичним тржиштима, немогуће у потпуности зауставити, те надлежним субјектима спречавања и сузбијања остају на располагању стратегије за смањење штете. На том путу постоје бројне препреке, а свакако највећа јесте анонимност учесника и целокупног процеса трговине који се одвија у дигиталном свету (Рисимовић et al., 2018: 31; Mishra et al., 2022: 275). Историјска перспектива говори да одговорна и некорумпирана влада може сузбијати организовани криминал али проблем представља чињеница да „безбедних” места на интернету има далеко више него некорумпираних полицијских агенција (Broadhurst et al., 2021: 43). Напредна технологија, уз слободе које доноси, у овом случају представља средство за реализацију криминалних циљева, па је и однос између слободе комуникације, с једне стране, и евентуалне принуде и контроле, с друге стране, етичко питање везано за (сраз) меру у којој је оправдано посегнути за силом.

Како је већ поменуто, учесници на даркнет тржишту врло су отпорни на полицијске акције, лако се прилагођавају новим околностима и добро антиципирају ризике по даљи рад, односно врше

дистрибуцију ризика пословања. Да би одговор на ову појаву био ефикасан, неопходно је: 1) развијати нове технологије за праћење активности на даркнету, 2) вршити обуку надлежних полицијских службеника у овој области и 3) стварати интернационалне тимове који могу дати адекватан одговор (Soliman, 2023: 6). Такође, у циљу прекида ланаца снабдевања и значајнијег утицаја на тржиште, неопходно је као мету напада изабрати главне, најпопуларније производе и кључне продавце, као и оне који би се могли појавити као високопрофитне замене за постојеће (Broadhurst et al., 2021: 45). У том смислу, делатност надлежних могу бити усмерене ка заплени страница, односно онемогућавању даљег рада криптомаркета, при чему је свакако пожељно идентификовати кључне организаторе целокупног нелегалног посла и покренути одговарајуће поступке.

Потенцијални списак активности које се примењују обухвата праћење интернет саобраћаја како би се дошло до сазнања о трговини, а потом примену неких од класичних полицијских метода, попут: 1) *ѝрикривеної иследника*, који може креирати сопствени (лажни) профил купца или преузети туђи кориснички профил и инфилтрирати се у приватну комуникацију између трговца, администратора и модератора, или 2) *ѝтехнике заобилажења енкрипције* и развоја *малвера за деанонимизацију и оѝкривање ИП адреса* даркнет корисника (Broadhurst et al., 2021: 9), за шта су неопходна ускоспецијалистичка информатичка знања и вештине. У оба случаја циљ је да се дође до података који би истражним органима омогућили утврђивање идентитета учесника и њихово физичко лоцирање. Поред тога, са истим циљем користе се и технике 3) *ѝпраћења ѝошѝанских ѝошиљки* и 4) *ѝпраћења ѝокова криѝѝовалуѝа* (Rhumorbarbe, 2016: 174; Broadhurst et al., 2021: 9). Као врло корисна се може показати и 5) *форензичка анализа хемијскої састѝава заѝлењених ѝошиљки* (Rhumorbarbe et al., 2016: 178) јер, осим што указује на конкретан састав, чистоћу и квалитет производње ПАС-а и представља њен „хемијски идентитет”, анализа већег броја узорака истог ПАС-а с великом вероватноћом може указати и на везу с класичним тржиштима, повезаност продавца са даркнета

и класичног тржишта, евентуално снабдевање из истог извора и остале обрасце њиховог функционисања, што полицији пружа врло корисне информације на основу којих може планирати будуће правце деловања.

У скорој прошлости проналазе се бројни примери организованих међународних полицијских акција које су циљано погађале одређени даркнет маркет, а врло често и конкретну групу ПАС-а на којој је маркет заснивао већину пословања. Заправо, сви велики даркнет маркети окончали су своје постојање на овај начин, почев од Пута свиле и Пута свиле 2.0, преко Алфа беја, Валхале и Вол стрита, до Берлусконија, Ноћне море, Тачке и других (в. Broadhurst et al., 2021: 9-14). Овде се већ назире проблем који се тиче чињенице да мањи маркети могу да раде релативно дуг период пре него стекну већу популарност на тржишту и почну да остварују астрономске илегалне профите, односно релативно дуго могу бити „испод радара”, с обзиром на поменути недостатак довољног броја полицијских агенција које би се њима бавили. Овоме треба додати и други ограничавајући фактор сузбијања, који се односи на тзв. феномен „преливања криминала” (в. Лајић, 2021: 149), односно могућности потврђене у пракси да се промет након иницијалног пада стабилизује у кратком периоду, преливајући се на друге сличне маркете (Tzanetakis, 2018: 180), што, по неким ауторима, може довести у питање овакав концепт сузбијања илегалне трговине ПАС-а на даркнету (Rhumorbarbe et al., 2016: 181).

Ипак, без обзира на уочене недостатке и чињеницу да се у већини полицијских акција на удару нађе само мањи број учесника даркнет маркета, не може се порећи чињеница да ће након њих и пословање продаваца који је избегао кривични прогон бити отежано и захтевати период консолидације, уз сталну свест о могућности хапшења као апстрактној опасности. Највећа стварна отежавајућа околност за будућу продају јесте то што продавац на новој платформи мора да испочетка гради рејтинг (Broadhurst et al., 2021: 14), што захтева и време и новац. Ограничени ефекти полицијских акција не треба да обесхрабре главне протагонисте у овој борби, јер се слично дешава и

у свету који нас окружује (а не само у дигиталном), па борба против илегалне трговине наркотицима ипак не стаје.

Закључак

Илегална трговина наркотицима на криптомаркетима представља значајан и комплексан феномен који је у порасту, посебно због доступности напредних технологија и анонимности које пружају интернет и његова тамна страна – даркнет. Поред тога, делатност илегалне трговине наркотицима на криптомаркетима карактерише се и пословањем на основним принципима дигиталне економије и маркетинга, високом прилагодљивошћу, флуидношћу, несталношћу, релативном отпорношћу на полицијске интервенције, смањењем насиља међу учесницима и другим карактеристикама које је чине по много чему посебном. Илегална трговина наркотицима на даркнету значајно је напредовала и по питању обима. Релевантне процене показују да вредност глобалног даркнет тржишта наркотика износи око 315 милиона долара на годишњем нивоу, што чини око 1% вредности глобалног нарко-тржишта. Иако се ради о номинално ниском проценту, стварни ризик налази се у чињеници да је овај вид трговине забележио четвороструки пораст у периоду краћем од једне деценије, што може говорити у прилог тези да се ради о проблему који ће тек доживети свој врхунац. Канабис, кокаин, синтетички опоици и стимуланси чине већи део понуде и тражње на овим тржиштима, исто као и на класичним уличним тржиштима, с тим што је потражња за хероином нешто нижа. Ова појава може се довести у везу са специфичним кругом корисника даркнета, који имају виши ниво образовања и информатичке писмености.

Правосудни и полицијски апарат суочавају се са значајним изазовима у борби против илегалне трговине дрогом на криптомаркетима. Најбитније стратегије укључују развој нових технологија за праћење активности на интернету, обуку полицијских службеника за имплементацију ових технологија и формирање међународних тимова за координисане акције, које често имају глоба-

лни карактер. Важно је идентификовати кључне играче на овим тржиштима и спречити њихову активност, како би се ослабила инфраструктура и прекинуо континуитет продаје. Иако су полицијске операције имале одређен успех у сузбијању активности на даркнету, и даље постоје изазови у смислу лаке миграције продаваца, њихове брзе адаптације на нове околности, постојања мањих тржишта и(ли) ситнијих продаваца који се налазе „испод радара” и феномена „преливања криминала” на нове платформе. Праћење и идентификација појединаца и новчаних токова у анонимној средини захтевају високо специјализовану технологију и стручност, што значи да и полицијске и истражне агенције морају стално унапређивати своје методе и способности. На крају, може се рећи да борба против илегалне трговине наркотицима на криптомаркетима представља сложен и дуготрајан процес са мултидисциплинарним приступом и међународном сарадњом. Са убрзаним развојем технологије, потребно је да се правосудне и полицијске институције непрестано адаптирају и да иновирају своје методе како би ефективно реаговале на нове методе трговаца наркотицима. Једино се оваквим приступом може постићи значајан напредак у борби против ове претње несумњиво глобалног карактера.

Литература

1. Aldridge J, Décary-Héту D. (2016). Hidden wholesale: the drug diffusing capacity of online drug cryptomarkets. *International Journal of Drug Policy*, 35, 7–15, <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2016.04.020>
2. Bancroft, A. (2022). Potential Influences of the Darknet on Illicit Drug Diffusion. *Current Addict Report* 9, 671–676. <https://doi.org/10.1007/s40429-022-00439-2>
3. Бошковић, Г., Маринковић, Д., Лајић, О. (2015). *Финансијске истраје организованој криминала*. Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
4. Broadhurst, R., Ball, M., Jiang, C., Wang, J., Trivedi, H. (2021). *Impact of darknet market seizures on opioid availability*. Australian Institute of Criminology: Canberra
5. Dittus, M., Wright, J., Graham, M. (2018). Platform Criminalism: The 'Last-Mile' Geography of the Darknet Market Supply Chain. Proceedings of the 2018 World Wide Web Conference. Lyon, France, 277-286. <https://doi.org/10.1145/3178876.3186094>.
6. Ђукић, А. (2018). Криминалне групе организованог високо-технолошког криминала, *Војно дело*, 70(7): 123-155. <https://doi.org/10.5937/vojdello1807123D>
7. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Europol (2024). EU Drug Markets Analysis: Key insights for policy and practice, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
8. Zajác, R. (2017). Silk Road: The market beyond the reach of the state. *The Information Society*, 33(1): 23–34. <https://doi.org/10.1080/01972243.2016.1248612>
9. Zheng, P., Yuan, S., Wu, X., Wu, Y. (2021). Identifying Hidden Buyers in Darknet Markets via Dirichlet Hawkes Process. 2021 IEEE International Conference on Big Data (Big Data), Orlando, FL, USA, 2021, pp. 581-589, <https://doi.org/10.1109/BigData52589.2021.9671406>.
10. Goonetilleke, P., Knorre, A., Kuriksha, A. (2023). Hydra: Lessons from the world's largest darknet market. *Criminology & Public Policy*, 22, 735–777. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12647>

11. Ивановић, З. (2021). *Криминалистички аспекти високојтехнолошкој криминала*. Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд.
12. Jardine, E., Lindner, A. M. (2020). The Dark Web and cannabis use in the United States: Evidence from a big data research design, *International Journal of Drug Policy*, Volume 76, 2020, <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2019.102627>.
13. Kiss, T., Szigeti, Á. (2023). Ranking Trust Factors Affecting Risk Perception in Illicit Drug Purchase on the Darknet: A Large-Scale Survey Study in Hungary. *European Journal on Criminal Policy and Research* <https://doi.org/10.1007/s10610-023-09545-x>
14. Lajić, O. (2021). Police Raids in Theory and Practice – Relict of Old School Criminalistics or Just a Demonstration of Force. *Culture of Polis*, 18 (44): 135–155. <https://doi.org/10.51738/Kpolisa2021.18.1r.2.07>
15. Marinković, D., Milić, N. (2019). Struktura i dinamika ilegalnih tržišta u spektru organizovanog kriminala. *Bezbednost*, Beograd, 61(2): 89-110. <https://doi.org/10.5937/bezbednost1902089M>
16. Martin, J., Munksgaard, R., Coomber, R., Demant, J., Barratt, M. (2020). Selling Drugs on Darkweb Cryptomarkets: Differentiated Pathways, Risks and Rewards. *British Journal of Criminology*, 60(3): 559–578. <https://doi.org/10.1093/bjc/azz075>
17. Milić, J. Dimović, A. (2023). Personality characteristics of adolescents with internet addiction disorder. *Serbian Journal of Public Health* 97(1): 66-78. <https://doi.org/10.5937/serbjph2301066M>.
18. Mishra, S. Amar, S. Gupta, S. Reddy, J. (2022). Illicit Trade of Drugs in Dark Web Marketplaces. *International Journal of All Research Education and Scientific Methods* 2(10). 269-277.
19. Rainer, B. Christin, N. Edelman, B. and Moore T. (2015). “Bitcoin: Economics, Technology, and Governance.” *Journal of Economic Perspectives*, 29 (2): 213-238. <https://doi.org/10.1257/jep.29.2.213>
20. Rhumorbarbe, D., Staehli, L., Broséus, J., Rossy, Q., Esseiva, P. (2016). Buying drugs on a Darknet market: A better deal? Studying the online illicit drug market through the analysis of digital, physical and chemical data. *Forensic science international*. 267, 173-182. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2016.08.032>.

21. Risimović, R., Bošković, A. (2018). Neovlašćeno stavljanje u promet opojnih droga zloupotrebom interneta. *Bezbednost*, Beograd, 60(3): 26-42. <https://doi.org/10.5937/bezbednost1803026R>
22. Soliman, M. (2023). Layers of the Internet: The Challenge of the Dark Web and the Need for an International Legal Framework. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.24958.46404>.
23. Tzanetakis, M. (2018). Comparing cryptomarkets for drugs. A characterisation of sellers and buyers over time. *International Journal of Drug Policy*, 56, 176-186, <https://DOI:10.1016/j.drugpo.2018.01.022>
24. UNODC (2021a). World drug report 2021, booklet 2. https://www.unodc.org/res/wdr2021/field/WDR21_Booklet_2.pdf
25. UNODC (2021b). World drug report 2021, booklet 1. https://www.unodc.org/res/wdr2021/field/WDR21_Booklet_1_takeaways.pdf
26. Calum, J., Feakin, T. (2015). “Underground Web The Cybercrime Challenge.” Special, International Cyber Policy Centre, Australian Strategic Policy Institute.
27. Childs, A., Bull, M., Coomber, R. (2022). Beyond the dark web: navigating the risks of cannabis supply over the surface web. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 29(4): 403–414. <https://doi.org/10.1080/09687637.2021.1916439>
28. Winstock A.R. (2021). Global Drug Survey 2021, Key Findings Report. <https://www.globaldrugsurvey.com/wp-content/uploads/2021/01/GDS2020-Executive-Summary.pdf>
29. <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/#:~:text=Worldwide%20digital%20population%202024&text=As%20of%20January%202024%2C%20there,population%2C%20were%20social%20media%20users> доступан 3. априла 2024.
30. <https://en.wikipedia.org/wiki/AlphaBay> доступан 8. априла 2024.

Selling Drugs Through the Darknet – The New Golden Goose of the Drug Market and (or) the Danger That Is Still Ahead

Abstract: *This work examines the emergence of darknet markets and their characteristics, assesses the scale and value of this trade, and compares it with traditional street markets, concluding with an overview of law enforcement activities aimed at identifying organizers and participants and providing evidence of illegal trade. The illegal drug trade on cryptomarkets represents a complex and growing issue, fueled by the anonymity and technological advances of the internet, particularly the darknet. This phenomenon operates on principles of digital economy and marketing, marked by high adaptability, fluidity, and resilience to law enforcement interventions, along with reduced violence among participants. Globally, the darknet drug market is estimated to be valued at around 315 million dollars annually, accounting for about 1% of the global drug market. This trade has seen a fourfold increase in less than a decade, with cannabis, cocaine, synthetic opioids, and stimulants dominating, similar to traditional street markets, although heroin is less in demand.*

The judicial and police systems face significant challenges in combating this illegal trade. Effective strategies involve developing new technologies for monitoring online activities, training law enforcement officers, and forming international teams for coordinated actions. Identifying key players and disrupting their activities is crucial to weakening the market infrastructure and stopping continuous sales. While some police operations have had success in curbing activities on the darknet, challenges remain due to the ease of seller migration, rapid adaptation to new circumstances, the existence of smaller, less detectable markets, and the phenomenon of "crime spillover" to new platforms. Monitoring and identifying individuals and financial transactions in an anonymous environment demands specialized technology and expertise, necessitating continuous upgrades of law enforcement methods. The fight against the illegal drug trade on cryptomarkets is a complex, ongoing process that requires a multidisciplinary approach and international collaboration. As technology continues to evolve, it is essential for judicial and police institutions to adapt and innovate their strategies to effectively counter the ever-evolving tactics of drug traffickers.

Keywords: *darknet markets, illicit drug sales, criminal investigations*